

Vesztett éden

Szereplők:

FRÁTER ERZSÉBET
MADÁCH IMRE
MAJTHÉNYI ANNA

A színpadon egymás mellett Majthényi Anna, Madách Imre és Fráter Erzsébet. A fény csak őket világítja meg, a színpad többi része sötét. Majthényi és Madách közelebb egymáshoz, Fráter távolabb, egy sorban velük. Majthényi (Madách anyja) erőteljes, szigorú vonásokkal áll. Madách álmodozó tekintetű, bizonytalan, tétova. Fráter arcán kacér mosoly. Majthényi Madách felé nyújtja a kezét. Madách Fráter felé nyúl, felé is lép. Fráter közelebb megy hozzá, most hárman egyenlő távolságban vannak. Fráter lassan szembefordul velük, kezét Majthényi felé nyújtja. Úgy állnak, mint egy háromszög három pontja. Majthényi Madáchot nézi, Madách Frátert, Fráter Majthényit. Kinyújtott kezük nem éri el a másikat. A tekintetek megváltoznak: Majthényi még keményebben nézi fiát, tüntetően nem vesz tudomást Fráterről. Madách vágyakozva figyeli Frátert, nem néz anyjára. Fráter arcán már nem kacér mosoly ül, hanem szomorúság és reménytelenség, ahogy Majthényit nézi. A zene elhalkul, kintről (vagy fentről), mint egy égi szózat, részlet hangzik fel Az ember tragédiájából, Madách (Ádám) és Fráter (Éva) hangján. Majthényi kihátrál a sötétbe. Fráter és Madách egymást nézik szerelmesen

Ádám **Megmondta Isten, hogy büntetni fog, / Ha más utat választunk, mint kitűzött.**
Éva **Miért büntetne? – Hisz ha az utat / Kitűzte, mellyen hogy menjünk, kívánja, / Együttal ollyanná is alkotott, / Hogy vétkes hajlam másfelé ne vonjon.**

Lassan Madách is kihátrál. Fráter egyre ijedtebb, egyre kétségbeesettebb. Hirtelen fordul meg, és szinte menekülésszerűen távozik. Sötét. Csend. Lassan jön fel a fény. Majthényi karosszékekben trónol, előtte görnyedten áll Madách. Majthényi az évekkel keményen dacoló, életerős nő. Ellentmondást nem tűrően beszél

MAJTHÉNYI Mert érzem. Hidd el, fiam. Itt az idő.
MADÁCH Anyám, én úgy gondolom, ez... Kialakul. Ha az ember...
MAJTHÉNYI Most már asszony kell neked. De olyan, amilyen én vagyok. Aki gondodat viseli.
MADÁCH Anyám...
MAJTHÉNYI Igen.
MADÁCH Ha szívemre teszem a kezemet, és az égre tekintek, kérdeve, mit tettem, amiért megérdemlem a világ megvetését, nem találok semmit, tán néhány gyöngeségen kívül, mi vádolhat.
MAJTHÉNYI Nem értem. Mit akarsz ezzel?
MADÁCH Egész életemet... Egész eddigi életemet egy szent célra áldoztam: az anyai fáradalmaknak, aggodásoknak és gondviselésnek bármi kis részét leróhatni. És ha kérdeztem magam: mi ezért a díj, szívembe egy szózat emelkedett, mely súgta: anyád meglegedése.
MAJTHÉNYI Tudom, fiam. Tudom.
MADÁCH Éppen ezért... Milyen fájdalmas ezen tudattal, hogy egy anya az őt úgy szerető fiára gyanakszik...
MAJTHÉNYI Gyanakszik?..
MADÁCH Mindig. Mindig.
MAJTHÉNYI Nem értem.
MADÁCH Emlékszem, ha hat órákor nem voltam otthon, azt mondta: kóbor vagyok. Iskola után tilos volt nekem a barátaim körében tölteni néhány percet. És ha visszajöttem a templomból, ismét az ölö, gyanús szavak, „talán nem is voltál templomban”, és így tovább.
MAJTHÉNYI Elég.
MADÁCH Mindig mintha tördőfést éreztem volna a mellemben. Gyakran gondoltam ilyenkor, nem lenne-e jobb nem lennem.
MAJTHÉNYI Elég! Ne vétkezz az ég hatalma ellen!
MADÁCH És anyám hatalma ellen...

MAJTHÉNYI Hát ezt érdemlem.
MADÁCH Anyám...
MAJTHÉNYI Köszönöm. Köszönöm...
MADÁCH Most éppen asszony kell nekem. Hiszen hát anyám mindig pontosan tudja, mikor mi kell nekem.

MAJTHÉNYI Hálát nem várok érte. Megértést se. Csak belátást. És engedelmességet.
MADÁCH Korábban... Amikor Etelkáról beszéltem, anyám...
MAJTHÉNYI Nem őt szánta neked az ég.
MADÁCH Igen... Bizonyosan így van.
MAJTHÉNYI Megmondtam az elején. És igazam lett. Otthagytad miatta Pestet. A tanulmányaidat. Megmondtam előre. Nem őt szánta neked az ég.
MADÁCH Bizonyosan így van. De nem is ezt akarom... Hanem hogy a bizalmatlanság, mindig, mindig... De hát... mindegy is. Mutatja úgyis a mellem és az egészségem, hogy nem lesz hosszú az én földi pályám. De legyen bármi rövid is: szentelve neked...
MAJTHÉNYI *(feláll, járkál)* Ezért kellett nekem élni, hogy ezt megéljem! Se életem, se vagyonom semmibe nem veszem, csak a fiaimért reszketek és szorongok! Isten segítségével felneveltelek titeket jó polgároknak. És amikor mindezért hálát adhatnál... Az önzetlenség parancsára mondom, mert kell mondanom: most már asszony kell neked.
MADÁCH De anyám, az ég szerelmére, e pillanatban senki nincs, aki...
MAJTHÉNYI Keress. Lehetőleg katolikust. Mert itt az idő. Hét évszázados a család. És a vég fenyegeti. Te vagy a legidősebb férfitagja. Nagypád sorsa a te sorsod. Ő is utolsó férfiként, és vagyontalanul mentette meg a családot. A nevet! Olyan feleséget kell választanod, akinek családjában nagy a gyermekáldás. A pusztulásnál, a halandóságnál nincs rettenetesebb. Én tudom. Ha ellent mondasz, anyád életére mondasz ellent. Nem fogom kibírni, ha nem találsz magadnak méltó asszonyt. Nem akármilyent. Méltót. Aki kiszolgál. Mint ahogy én tettem, fiam.
MADÁCH *(szólna, de inkább meghajol és ellép)* Szentelve neked.

A színpad szélén Fráter áll. A zenéből, a zsongásból kiderül, hogy bálon vagyunk. Madách a színpad másik szélén nézi a bált, talán a táncolókat

FRÁTER *(magában)* A bál... A bál... Mennyi álmodozó tekintet... Mennyi csodásan kifaragott kéz... Mennyi élet!... *(Hirtelen Madáchra néz. Elszégyelli magát, de továbbra is meredten bámulja a férfit)* Mint egy prédikátor, olyan méltóságteljes...

Madách ránéz, ettől megijed, elkapja a tekintetét. Madáchnak megakad a szeme rajta, tétovázik, indulna is felé, maradna is. Amikor Fráter zavarba jön és elmenne, Madách megszólítja

MADÁCH Várjon...
FRÁTER *(megtorpan, közönyösnek szánt arccal)* Igen?
MADÁCH *(hozzálép)* Engedje meg, hogy bemutatkozzam. Madách Imre.
FRÁTER *(a kezét nyújtja)* Fráter Erzsébet.
MADÁCH *(kezet csókol)* Nagyon örülök. Hát... Az életemet mentette meg ez az uzsonna...
FRÁTER. Az uzsonna?
MADÁCH Ez az uzsonna, igen...
FRÁTER Ja, az uzsonna...
MADÁCH Tudja... Az öcsémmel jöttem Losoncra. Az úton messziről figyeltem a maga kocsiját. Az üveges kocsiját, amivel jött.
FRÁTER Nem tudtam...

MADÁCH Aztán itt nem láttam egy ideig. Biztosan az éhségtől nem láttam.

Nevetnek

FRÁTER Hát igen...

MADÁCH A bál leglélektáplálóbb része az uzsonna, nem igaz? Pusztá a mannák vándorának. Gyönyörű a ruhája.

FRÁTER Köszönöm.

MADÁCH És a haja.

FRÁTER Köszönöm.

MADÁCH És a keze... *(Mefogja)*

FRÁTER *(öszönösen elkapja)* Bocsánat, csak...

Visszanyújtja a kezét, ez még sutább mozdulat, nevetnek rajta

MADÁCH Figyelem már egy ideje. Olyan, mint egy kis lidércke.

FRÁTER Lidércke?..

MADÁCH Amely éjjel ég, bolyong, örvény fölébe csal... És megfoghatatlan. A kontyában ezek a vörös és fehér rózsák a szalagvégekkel... Tudja, mit jelent?

FRÁTER Semmit.

MADÁCH De! A szalagvég a vonzerőt, a rózsza az osztott élvet, a kosár a cinizmust.

FRÁTER Osztott élvet?.. Mit mond, osztott élvet? Hogyhogy osztott? Hogyhogy élvet?..

MADÁCH És látom, a kedélye változékony. Hol mosolyog, hol szomorú. Eső a napsugarak között. Napsugár az esőben. Hogy jobb? Eső a napsugarak között, vagy napsugár az esőben?

FRÁTER Így is, úgy is. Ahogy akarja. Nem hív táncolni?

Madách meglepődik a merészségen, de tetszik neki. A karját kínálja, Fráter belekarol, indulnak. Táncolnak. Ahogy keringőznek, a zene lassan abbamarad.

„Áttáncolnak” a következő jelenetbe, már Madách szobájában vannak

FRÁTER *(odabújik Madáchhoz)* Édes Madách! Ma Istenhez fohászkodtam.

MADÁCH Oltalomért?

FRÁTER Elmondom önnek, ha akarja.

MADÁCH A fohászat? De hiszen az nem rám tartozik. Méltó vagyok rá, hogy meghallgassam?

FRÁTER Önnel kapcsolatos. Szabad magának is hallani.

MADÁCH Nem titkos?

FRÁTER Nem titkos.

MADÁCH Nos?

FRÁTER Azt mondtam: Isten! Kire öntudatom tisztaságával emelem buzgó fohászomat, adj erőt összeszedhetnem zajongó keblemnek érzelmeit, adj erőt egy gyenge és bátortalan lénynek egy szívére, lelkére ható ostromnak elfogadására!

MADÁCH Úgy érzi, nincs elég ereje?

FRÁTER Dehogy!.. ön érzi úgy! Hát éppen ezért... Én szívem és lelkem szerinti kötelességemnek érzem, hogy felhívásának áldozzak... Mégpedig... Erkölcsi erőmnek szakadásával... Mert hiszen egy ilyen gyenge lény csupán szenvedni teremtett, nem senyveszteni.

MADÁCH Ó, miket mond...

FRÁTER Kérem önt, mindenre, mi becses és szent, ne adjon gyanúinak, kétkedéseinek helyt a keblében. Mert tiszta tudatomnál fogva mondom: ön iránti vonzódásomnak és becsülésemnek szeplőtelen zománcát szilárdul táplálja kebelem.

MADÁCH Figyeljen csak: írtam magáról valamit... „Míg te jöttél, mint a felkelő nap, / El halványult minden fényeden, / Be töltéd a földet s ámulattal / Új ragyogványt láttam mindenben. // Érezem a rózsá s méh szerelmét, / Érzem árván hogy nincs semmi sem, / Szerelem szent láncza a mindenség, / S benne mink is egy kicsinyke szem.//”

FRÁTER Nagyon szép. És ez... rólam?..

MADÁCH Igen. Bár úgy lenne, ahogy írtam...

FRÁTER Legyen nyugodt, bizzon Istenben, és forró szeretetemben. Ha ezzel sem bírom megnyugtatni, az nekem igen fájna. Legyen hite és reménye. A hit a léleknek ad erőt, nem hagyja elcsüggedni, remélve egy boldogabb jövődöt. A remény pedig maga a boldogság. És az én boldogságom az, ha önt boldognak láthatom! Én önt véghetetlenül akarom boldogítani. Tudtam, amint megláttam, hogy egész életemben erre vártam. Úgy lett, ahogy lennie kellett. Hogy odajött hozzám, beszélgettünk és egész éjjel táncoltunk...

MADÁCH Meglátnom és megszeretnem egy volt.

FRÁTER Csak azt kívánom Istentől, hogy adjon erőt az én csekély lényemnek...

MADÁCH ...hogy méltó tagja legyen családomnak.

FRÁTER Hogy?.

MADÁCH Nem kell semmit mondania. Olyan furcsa... A napokban... Anyám azt mondta, itt az ideje, hogy végre... Szerette volna, hogy megtaláljam a boldogságomat.

FRÁTER Nagyon szeretheti az édesanyja.

MADÁCH Még dühös is voltam rá... És valóban... Többet tud, mint gondolnám. Hiszen érezte, hogy megtalálom, akit keresek.

Fentről Tragédia-részlet hallatszik

ÁDÁM **Ez az enyém. A nagy világ helyett / E tér lesz otthonom. Birok vele, / Megvédem azt a kártevő vadaktól / És kényszerítem nékem termeni.**

ÉVA **Én meg lugost csinállok, épen ollyat, / Mint az előbbi, s így közénk varázslom / A vesztett édent.**

MADÁCH Mindjárt itt lesz. Tud már mindent. Ő, hogy is mondjam...

FRÁTER Boldog lesz!..

MADÁCH Ő olyan... De azért ne féljen tőle... Nem kell félni... Ő olyan igazi... Nagyasszony! Nem kell tartania tőle.

FRÁTER De hát miért tartaná? Nagyon szereti magát.

MADÁCH Túl leszünk az első beszélgetésen, aztán mindjárt könnyebb lesz. Talán nem lesz annyira barátságos, ahogy én szeretném, de hát... Nagyasszony.

FRÁTER Tudja, mit jelent az, hogy véghetetlenül akarom boldogítani?

MADÁCH Mit?

FRÁTER Azt, hogy...

Majthényi lép be

MADÁCH Anyám... Engedje meg, hogy bemutassam Erzsit.

FRÁTER Asszonyom...

MAJTHÉNYI Igen, látom.

Fráter meghökken, Madách becsukja a szemét. Majthényi alig leplezett dühvel ül le

MAJTHÉNYI Szóljon magáról. A lényegét.

Csend

MAJTHÉNYI Ha megtenné.
FRÁTER Én... A családom...
MAJTHÉNYI Tudom, kálvinista. Mi katolikusok vagyunk.
MADÁCH A tisztartónk is kálvinista...
MAJTHÉNYI Tudom, birtokos családból származik, de ez még nem jelent sokat.
Semmiképpen nem a lényegét.
FRÁTER Mi a lényeg?
MAJTHÉNYI Hány testvére van?
FRÁTER Egy öcsém.
MAJTHÉNYI Egy.
FRÁTER Egy.
MAJTHÉNYI Nagybátyja?
FRÁTER Mi van vele?
MAJTHÉNYI Van gyermeke a nagybátyjának?
FRÁTER Nincs.
MAJTHÉNYI Értem. Tehát? Mi a lényeg? Hogy mit gondol magáról. És a fiamról.
MADÁCH Anyám...
FRÁTER Én a legmesszemenőbben...
MAJTHÉNYI Szépnek tartja magát?
FRÁTER Hogy én?
MAJTHÉNYI Ne hazudjon. Szép?
FRÁTER Talán, olyan...
MAJTHÉNYI Szép maga?
FRÁTER Csinosnak mondanak...
MAJTHÉNYI És maga mit mond? Maga szerint az? Szép?
FRÁTER Én... Igen.
MAJTHÉNYI Szóval szép.

Fráter kérlelő tekintettel néz Madáchra

MAJTHÉNYI Értem. Azt mondja, szép.
FRÁTER Én...
MAJTHÉNYI Fontos, hogy szép legyen valaki?
FRÁTER Van, ami fontosabb.
MAJTHÉNYI Például.
MADÁCH Anyám...
MAJTHÉNYI Nos?
FRÁTER Én... Imre és én...
MAJTHÉNYI Mihez ért?
FRÁTER Hogy értve?
MAJTHÉNYI Járatos az irodalomban? Mit tud Berzsenyiről?
MADÁCH De anyám...
FRÁTER *(indulatosabban)* Jó táncos vagyok. És jó lovas. Vidám. De szeszélyre és duzzogásra is hajlamos, aszerint, hogy...
MAJTHÉNYI Mi szerint?
FRÁTER Hogy teljesítik-e kívánságaimat.
MAJTHÉNYI A kívánságait!.. Milyen öntudatos.
FRÁTER Az lehet. Baj?
MAJTHÉNYI Engedje meg, hogy én kérdezzek. Volt már kérője?

Madách közbeszólna, de Majthényi leinti

MAJTHÉNYI: Mit gondolt kislánként a jövődő kérőiről?

FRÁTER *(a kezdeti udvariaskodást már feleslegesnek érzi, gúnyosan)* Hogy majd az
ujjam köré csavarom őket. Azt gondoltam.
MAJTHÉNYI Úgy. Nekem ennyi elegendő. Imre, te most velem maradsz. *(Kimegy)*
MADÁCH *(Fráternek)* Csak jót akar nekem...

Fráter üveges szemekkel indul kifelé

MADÁCH Várjon... Semmi baj... Nem szabad haragudnia... *(mentendő a helyzetet szavalni kezd egy újabb verset Fráterről)* „Ott a kis ház, ajtajában állva / Vár a kedves ölelő karába / És szemében tiszta érzélem / Mint virág él illatot lehelni / Ő szeret, mert kell neki szeretni, / És nem tudna élni nélkülem./”

Fráter kimegy

MADÁCH *(utánaszól)* Holnap!

Majthényi lép be

MAJTHÉNYI Nem ezt keresed. Hogy gondolhattad?
MADÁCH Anyám...
MAJTHÉNYI Hát nem.
MADÁCH Anyám, mégis azt mondom...
MAJTHÉNYI Mégse. Nem való közénk.
MADÁCH Vagy ő, vagy senki.
MAJTHÉNYI Több vagy, mint a gyermekem.
MADÁCH Felnőtt vagyok.
MAJTHÉNYI A mindenem vagy.
MADÁCH Felnőtt vagyok. Férfi vagyok.
MAJTHÉNYI És a gyermekem.
MADÁCH Vagy ő, vagy senki.
MAJTHÉNYI Ennyit jelent tehát a „szentelve neked”. Az első ócska nőig tart... Én a legjobbat akarom neked, fiam. Neked a legjobb kell. Egy jó anya megérzi, mit lehet és mit nem. Ez a nő tönkretesz. Nem engedem.
MADÁCH Egy jó anya azt akarja, hogy boldog legyen a fia. Ő máris szerette magát.
MAJTHÉNYI Nem vagyok tehát jó.
MADÁCH Nem ezt mondtam.
MAJTHÉNYI Én tehát nem a boldogságot akarom. Azt akarom, hogy boldogtalan légy.
Azt kell hallanom, hogy boldogtalanak akarlak látni.
MADÁCH Nem mondtam ilyet.
MAJTHÉNYI Ő viszont boldognak akar látni, ugye?
MADÁCH Véghetetlenül.
MAJTHÉNYI Mit?
MADÁCH Véghetetlenül akar boldogítani engem.

Majthényi gúnyosan kacag

MAJTHÉNYI: Ez!..
MADÁCH Anyám...
MAJTHÉNYI *(kiabálva)* Minden mondata úgy kezdődik, hogy „én”. „ÉN!” „ÉN!” Neked nem ilyen kell! Behódolt nő kell neked, fiam! És még mosolygott is. Gúnyosan a szemembe mosolygott. Ez nem lesz a szolgád!
MADÁCH Nem szolgát akarok, hanem asszonyt.
MAJTHÉNYI Ez nem jó asszony! Ez a helyemet akarja! Ez az életemet akarja! És műveletlen! Tudatlan! Önálló véleménye van, de alázata nincs! Elveszejt! Téged is, engem is!

MADÁCH
MAJTHÉNYI Ugyan, anyám, miért mondja ezt a sok szörnyűséget?
Mivel kérkedett? Hogy jó táncos! Hogy jó lovas! Milyen asszony lesz az ilyen? Táncolnia, vagy lovagolnia kell? Nem! Szolgálnia kell téged! Kérkedik, hogy szeszélyre, duzzogásra hajlamos! Hogy az ujja köré csavarja a férfiakat!

MADÁCH
MAJTHÉNYI Nem azt mondta.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Ne hazudtolj meg! Hallottam, amit akartam.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Csak mert anyám úgy viselkedett... Azért mondta.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Tehát véded. Véded ellenem!

MADÁCH
MAJTHÉNYI Nem mondhatok mást: vagy ő, vagy senki.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Szontágh barátod azt mondta róla: az ilyenek udvarol az ember, de nem veszi feleségül.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Szontágh? De hiszen ő alig ismeri.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Kendőzetlen rámenősség. Megengedhetetlen merészség. Kikapós kacérság. És gyenge. Ingatag. Dacos! Hiú!

MADÁCH
MAJTHÉNYI Ezt mondta róla?

MADÁCH
MAJTHÉNYI Nem. Ezt az élettapasztalat mondatja velem, fiam.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Csak mert nem katolikus...

MADÁCH
MAJTHÉNYI Nem. Erkölcsi okokból.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Megalázta őt, ahogy annak idején Cserny Marit. Emlékszik, ugye?

MADÁCH
MAJTHÉNYI Ugyan, a cselédlány!... Mit akarsz vele?

MADÁCH
MAJTHÉNYI Tudja jól anyám, hogy társalkodónő volt, nem cselédlány.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Ugyan...

MADÁCH
MAJTHÉNYI Szegényke... Nem találtam sehol, nem értettem, miért került engem. Aztán megtudtam, hogy maga megfenyegette: ha én udvarolok neki, el fogja zavarani. Megalázta őt is, engem is. Pedig nem tehetett semmiről.

MAJTHÉNYI Cserny Mari... Később Lujza. Ugyan. Elmúlik ez is.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Senkit nem engedett nekem, anyám.

MAJTHÉNYI Nem neked valók voltak.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Erzsébet más. Tiszta szívemből szeretem.

MAJTHÉNYI Akkor... Akkor... neveld olyanná...

MADÁCH
MAJTHÉNYI ...olyan.

MAJTHÉNYI Érts meg engem, fiam. Jobban tudom, mint te. Ennek öntudata van.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Magának is, anyám.

MAJTHÉNYI Össze mersz hasonlítani vele?

MADÁCH
MAJTHÉNYI Adjon neki esélyt. Hátha megszereti.

MAJTHÉNYI A helyemet akarja az életemben. Ezért a gúnyos mosoly. Csakhogy én szeretlek téged, ő pedig nem.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Talán megszereti.

MAJTHÉNYI Soha.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Már eldöntöttem.

MAJTHÉNYI Már most sem vagy boldog. Nem tudod eltakarni. Csak azért mondd, hogy megnyugtass. Az én bűnöm. Mert azt mondtam, keress valakit. Szegény fiam...

MADÁCH
MAJTHÉNYI Boldog vagyok. Ha tetszik, ha nem.

MAJTHÉNYI Nem rá gondoltam. Keress tovább.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Nem. Össze fogunk házasodni.

MAJTHÉNYI Akkor nem csak engem árulsz el. A családod emlékéért. Mindent.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Nem értem, anyám. Nem is ismeri. Nem tud semmit róla.

MAJTHÉNYI Felruházod a kis imádottad képét a női tulajdonságok minden szépségével. De mindez tévedés.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Higgye el, szeret engem.

MAJTHÉNYI Egy ilyen nem tud szeretni! Ez tönkretesz.

MADÁCH
MAJTHÉNYI Miért nem hisz nekem?

MAJTHÉNYI Kihasztnál. Még nem késő felébredned. Több vagy, mint a fiam. Neked nem ilyen kell. Nem akarom. Nem tudom szeretni!

MADÁCH Elveszem feleségül.
MAJTHÉNYI Csak dachból!..
MADÁCH Nem!
MAJTHÉNYI Nem lesz hűséges.
MADÁCH Véghetetlenül fog boldogítani.
MAJTHÉNYI Nem lesz alázatos. Túl büszke. Nem vagy boldog.

Majthényi otthona. Majthényi, Fráter

MAJTHÉNYI Nem értem, mi szükség van erre.
FRÁTER Csak megnyugtatósul.
MAJTHÉNYI Szóban hozzájárultam. Írásra semmi szükség hozzá.
FRÁTER Szeretném.
MAJTHÉNYI Adjam írásba, hogy hozzájárulok a házassághoz... Mit számít ez? A véleményemet úgyis ismeri. A véleményem nehezen szokott változni. Én sok mindent megérezek. Talán baj, ha őszinte vagyok. Én kilencszer szültem. Öt gyermeket tudtam felnevelni, ennyit engedett az ég. Erőre van szükség.
FRÁTER Értem. Úgy érzi, nekem nem lesz erőm.
MAJTHÉNYI Én sok mindent megérezek. Meglátjuk, ennyit mondhatok. De szeretem a fiamat, és ameddig ő azt hiszi, maga a boldogsága, hát legyen. Akarom, hogy boldog legyen.
FRÁTER Én is.
MAJTHÉNYI Meglátjuk.
FRÁTER Bízson bennem.
MAJTHÉNYI Majd ha bizonyít. Jól van, megkapja az írásbeli hozzájárulást.
FRÁTER Köszönöm. Nem fog csalódní bennem.
MAJTHÉNYI Meglátjuk. Amikor a fiam legutóbb itt volt, nem volt boldog.

Madáchék otthona. Fráter diadalmasan lobogtat egy levelet, Madách megkönnyebbült mosollyal öleli át

MADÁCH Boldog vagyok.
FRÁTER Minden szava félelmem megvigasztalója. De nem szeret engem, nem őszinte, csak miattad írta meg.
MADÁCH Félt engem.
FRÁTER Tőlem ne féltsen.
MADÁCH Minden, minden rá hárult, özvegyen nevelt minket. A család neki köszönheti, hogy létezik. A birtokot ő szabadította fel a zálog és minden teher alól. Az élet megkeményítette. De egy egész láda van tele hálálkodó levelekkel. Közeli, távoli rokonok...
FRÁTER Ezt akkor se szívből írta.
MADÁCH Nem áll utunkba, ez a fontos.
FRÁTER Lenéz engem. Műveletlennek tart.
MADÁCH Azt akartad, hogy egyezzen bele. Többet ne akarj egyelőre. Majd megszeret.
FRÁTER Az érzelmet számításnak tartja.
MADÁCH Nem szereti, hogy ilyen... szabad vagy, hogy nem törődsz az illemmel, az etikettel.
FRÁTER Törődök én, amennyit kell.
MADÁCH Úgy látja, nem vagy elég racionális. Nem akar rosszat. Ilyen a természete...

Mindenkit sarokba szorít, elégedetlenkedik, egyébként meg úgyis Csesztvén élünk majd, nem Sztregován.
FRÁTER De miért néz le engem?
MADÁCH Külön fogunk élni. És ha kell, segít majd.

Madách megcsókolja Frátert, ölelkeznek

FRÁTER Szép lesz a ruhám?
MADÁCH Te leszel a legszebb menyasszony a világon.
FRÁTER Éppen a 18. születésnapomon. Hát kívánhatnék-e ennél szebbet?

Csók

FRÁTER De ugye megyünk majd bálókba, multságokba? Ugye a házasság nem azt jelenti, hogy vége az életnek?

Ráheverednek a levélre, Fráter alatt elszakad. Madách felemeli a papírt

MADÁCH Nem baj. Most már minden rendben lesz.
FRÁTER Szeretsz?
MADÁCH Méregből és mézből van a nő. Te mézből vagy.
FRÁTER És méregből.
MADÁCH Mézből.

Csók

Majthényi otthona. Majthényi, Madách

MAJTHÉNYI Ellátja a gyerekeket?
MADÁCH Igen.
MAJTHÉNYI Amikor meghalt az első, azt hittem, nem viseli majd el. Bír mindkettővel?
MADÁCH Igen.
MAJTHÉNYI Kell még. Kell még sok. Soha nem tudhatjuk, mit hoz az élet. Nem hoz-e halált az élet. Akartok még, remélem.
MADÁCH Igen.
MAJTHÉNYI Megad mindent neked?
MADÁCH Igen.
MAJTHÉNYI Gúnyolódsz velem, hogy mindenre ezt mondd?
MADÁCH Nem, anyám.
MAJTHÉNYI Róla továbbra sem szóltál neki.
MADÁCH Nem, anyám.
MAJTHÉNYI Helyes. (Csend) Takarékosabban kellene élnetek. Puritánabbul. Szórja a pénzt, pazarol.
MADÁCH Nem, anyám.
MAJTHÉNYI Gúnyolódsz velem?
MADÁCH Nem, anyám.
MAJTHÉNYI Küldök neki könyvet. Vidd el. Olvasson.

Átad Madáchnak egy vastag könyvet

MAJTHÉNYI Nem tudom... Talán... Talán... De neveld puritánabbá. Túl sokat költ. Nem lesz jó vége.

Madáchék otthona. Madách, Fráter. Madách olvas,, Fráter jön ki a belső szobából

FRÁTER Elaludt mind a kettő. Már tegnap éjjel se sírt fel egyik se. Jolánka kibírja egész éjjel tej nélkül. (*Odabújik Madáchhoz*)
MADÁCH Nem fáj már a hasuk?
FRÁTER Imre... Nem unatkozol velem? Az idill az unalmas.
MADÁCH Te unatkozol?
FRÁTER Ez idill, nem? Én? Hát... Nem. A szerelem nem unalmas. Meg a gyerekek is... Pótolják a mulatságot. Néha vágynék társaságra, táncra, mint régen. Néha jó lenne.

Csend, Madách olvas

FRÁTER Az osztrák tiszt nem jön többé?
MADÁCH Remélem, nem.
FRÁTER Örültség ez a beszállásolás. Hogy kényszeríthetnek rá egy családot, hogy együtt éljen egy idegennel?..

Csend, Madách olvas

FRÁTER Jóképű volt.
MADÁCH Hogy?
FRÁTER A tiszt. És kedves végül is.
MADÁCH Remélem, nem jön többé.
FRÁTER Én is remélem.

Csend, Madách olvas. Fráter felemeli azt a könyvet, amelyet Majthényi küldött neki

FRÁTER Miért küldi anyád ezeket nekem?
MADÁCH Hogy olvass. Nem akar rosszat vele.
FRÁTER Soha nem bocsátja meg nekem, hogy elvettelek tőle. Nem akar szeretni. Inkább eldobott magától téged, csak ne kelljen engem szeretnie.
MADÁCH (*becsukja a könyvet*) Hagyjuk őt, Erzs. Megvan a maga igaza. Az ő boldogsága és az enyém nem ugyanaz.
FRÁTER De az enyém és a tiéd igen.
MADÁCH Mióta az eszemet tudom, ő volt velem.
FRÁTER Most már én.
MADÁCH Igen.

Csend. Madách megint kinyitja a könyvet

FRÁTER Mesélj nekem. Úgy szeretem hallgatni a hangodat. Mint egy iskolás lány, aki belebolondult a tanítójába.

Madách becsukja a könyvet

FRÁTER És figyelmes tanítványod vagyok, ugye? Úgy szeretem a tudós, hazafias fejtegetéseket... Meg mindent... A hangodat!.. És hogy elmondasz mindent, ami a szívedet nyomja.
MADÁCH Különös, az ember mindent a maga kis sorsán át lát. A legnagyobb dolgokat a legkisebb résen át.
FRÁTER Miért mondod?

MADÁCH Különös...
FRÁTER A legkisebb résen át?
MADÁCH Igen. Mindent a maga sorsán... Mert hát... Amiért küzdöttem, annak vége. A haza nem szabad, a haza meghalt. Költőként pedig nagyobb sikerekre számítottam.
FRÁTER Boldogtalan vagy?
MADÁCH Nem, éppen ezt mondom. Hogy mégsem vagyok boldogtalan. Mert amim van, az mindennél többet ér.

Fráter odabújik Madáchhoz

FRÁTER Mesélj nekem.

Durva kopogtatás

FRÁTER *(ijedten)* Ki az ilyenkor?
MADÁCH *(feláll, rosszat sejt, kikiabál)* Ki az?

Madách és Fráter tétován néz egymásra. Sötét. Nagy robajjal betörik az ajtót. Fráter sikoltása hallatszik, valamint feltörő gyereksírás

Majthényi otthona. Éjszaka. Fráter lihegve várakozik. Majthényi érkezik, álmából ébresztették

MAJTHÉNYI Mit akarsz?
FRÁTER Szörnyű dolog történt. Szörnyű!..
MAJTHÉNYI Mondd már!
FRÁTER Imrét... Elvitték... Most. Az éjjel. Betörték az ajtót... Nem mondtak semmit, csak fogták és elvitték... Otthagytam a gyerekeket, futottam ide, hogy... Megyek már vissza, csak nem tudom, azt se tudom, a fejem hol áll, hogy mi történt...
MAJTHÉNYI A kertész...
FRÁTER: Kertész?
MAJTHÉNYI Te nem tudsz semmit. Honnan is tudhatnád.
FRÁTER De hát miről beszél?!
MAJTHÉNYI Hova vitték? Nem mondták?
FRÁTER Semmit. Csak jöttek, betörték, ordítottak, egy pillanat volt az egész.
MAJTHÉNYI A kertész.
FRÁTER Maga tudja, mi történt? Mondja már, az isten szerelmére! Mi van a kertésszel?
MAJTHÉNYI Akiről te azt hiszed, hogy kertész... Kossuth titkára volt.
FRÁTER Micsoda?
MAJTHÉNYI Imre bújította.
FRÁTER A kertész... Kossuth titkára? És ezt én nem is tudtam?..
MAJTHÉNYI Miért kellett volna tudnod? Csak eljárt volna a szád.
FRÁTER Hogy én.. Imre nem is mondta nekem...
MAJTHÉNYI Nem volt semmi közöd hozzá.
FRÁTER De hát... Micsoda bizalmatlanság?
MAJTHÉNYI A fiamat börtönbe hurcolták, te pedig a hiúságoddal fárasztasz!
FRÁTER Hogy tehetted meg, hogy nem mondta el? Nekem!
MAJTHÉNYI Nagy tett volt, hogy bújította. Óvtam tőle, amikor a tanácsomat kérte.
FRÁTER A maga tanácsát...
MAJTHÉNYI Végül azt mondtam: rendben, bújtasd. De neked egy szót se róla. Ezt megfogadta. Más már nem is kellett volna, csak hogy eljárjon a szád.

FRÁTER De hát... Imre...
MAJTHÉNYI Az osztrák tisztnek gyanús lett valami, de nem jött rá. Imre rettenetes napokat élt át. Te persze észre se vetted. Azt hittük, már elmúlt a veszély. A titkár elment, a tiszt elment. De eszerint valahogy mégis kitudódott a dolog. Te nem lehettél, mert nem tudtad. Eredj a gyerekeidhez. Sírnak, és nincs ott az anyjuk. Meghoztad a hírt, most már menj.

Fráter csak áll

MAJTHÉNYI Menj már! Nem összeomlani! Milyen anya vagy?
FRÁTER Imre azt hitte... Hogy elmondom valakinek?
MAJTHÉNYI Nem mindegy neked?
FRÁTER Hogy hihette, hogy árulójjává leszek valaminek, ami neki szent? Ez megbocsáthatatlan.
MAJTHÉNYI Van merszed őt szidni?
FRÁTER Inkább leharaptam volna a nyelvemet, mint hogy eláruljam!.. Most mi lesz?..
MAJTHÉNYI Hazamész és összeszeded magad. A ház családfő, a birtok gazda nélkül maradt. A gyerekek apa nélkül.
FRÁTER *(támolyog kifelé)* Uramisten... *(Kimegy)*
MAJTHÉNYI *(egyedül)* Uramisten.

Fráter visszajön

MAJTHÉNYI Mit akarsz?

Fráter nézi Majthényit, megfordul, kimegy

Madách a börtönben

MADÁCH Vizsgáld meg a szívedet. Vizsgáld meg a szívedet. Vizsgáld meg a szívedet. *(Csend)* Elvégeztetett. Nem is sejti, miért... Egy szót talán... Tudnia kellett volna... De ki tudhatta ezt?.. Egyszerűbb volt... Igazam volt... Most majd... Bírnia kell... Erzsikém... Meg fogja bocsátani... Bírni fogja... Szegény anyám...

Majthényi otthona. Majthényi, Fráter

FRÁTER Így nem fogom bírni. Hogy folyton csak megaláz.
MAJTHÉNYI Mondtam, hogy segítek. Egy határig.
FRÁTER Nem kérném, ha nem lenne muszáj. Nem kérném, higgye el.
MAJTHÉNYI Még kellene! Még! Még! Mennyi még?! Könnyelmű vagy! A fiam börtönben, neked meg semmi nem elég!
FRÁTER A fia az én férjem.
MAJTHÉNYI Nem kell, hogy figyelmeztess!
FRÁTER Nem nekem kell. A gyerekekre kell. A fia gyerekeire.
MAJTHÉNYI Ilyenkor a fiam! Oszd be!
FRÁTER Nincs mit beosztanom. Elfogyott minden. Isten engem úgy segéljen, hogy magamnak akkor se kérnék, ha éhen vesznék.
MAJTHÉNYI A büszkeség! A büszkeség!

FRÁTER Tudom jól, hogy gyűlöl engem. De a gyerekek...

MAJTHÉNYI A gyerekekkel akarod meglágyítani a szívemet!

FRÁTER Nem akarom én meglágyítani a maga szívét.

MAJTHÉNYI És feleselsz! A férjed anyjával!.. Micsoda förtelmes, szégyentelen dolog!

FRÁTER Nem nekem tesz rosszat, ha nem ad.

MAJTHÉNYI Fenyegetsz? Elszórod a pénzt, és engem vádolsz?.. Kit mersz te vádolni? Hogy merészelsz? Nem kaptál pénzt a múlt héten? Nem kaptál azelőtt?

FRÁTER Elfogyott.

MAJTHÉNYI Oszd be!

FRÁTER Enniük kell.

MAJTHÉNYI Éheztetem őket, azt mondod?

FRÁTER Enniük kell.

MAJTHÉNYI Miért nem nézel a szemembe? Nem tudsz a szemembe nézni!

FRÁTER *(a szemébe néz)* Enniük kell.

Csend

MAJTHÉNYI Vádolsz.

Fráter megint lehajtja a fejét

MAJTHÉNYI Holnapután gyere vissza. De utoljára kapsz.

Madách a börtönben

MADÁCH *(maga elé)* „Nőm is ott ül, kis fiú ölében, / Kis fa kardot forgatván kezében, / Anyja lopva könnyeket töröl. / Óh, a boldogság itt mind valódi, / És könyűt csak költészet fakaszt ki / Múlt idők történeteiből.”

Lánccsörgés, Madách felfigyel, feláll, de nem hozzá jöttek. Visszaül

Lenne már vége. Mondanának akármit. A terhek megfárasztanak. Rabságok. Nemtudás. Bizonytalanság. Talán nem ez a pokol, hanem az ott kinn. Talán ők vannak pokolban, nem is én. Nem fognak kivégezni. Pár év. Bűnhődés. De mi az én igazi bűnöm? A megfelelni akarás. A kíméletlen anyai szeretetnek, ami halálos... A szerelem börtönének, ami halálos... A hazaszeretnek, ami halálos... Melyik az igazi bűn? Egy kertész? Ennyi csak? Egy kertész?.. Egyik börtönből a másikba zuhanunk...

Majthényi otthona. Majthényi, Fráter. Fráter ül egy asztal végén, előtte leves. Majthényi eligazítást tart, kifelé kiabál

MAJTHÉNYI Álljanak sorba! A mai napirend: nyolc órakor főzzön a gazdasszony marhahúsból gulyást. Tíz órakor egyenek a mi cselédeink, és ki-ki kapjon egy pohár bort. Tizenkét órakor egyenek az idegen inasok. Ugyanakkor kapjanak az idegen szobalányok kenyeret és gyümölcsöt. Egy órakor a mi két inasunk hozza be a nappali szobába a két rendbeli likórt. Hozzá két tányér kalácsot. Vigyék az urakhoz a két tokajit, a két zöld tányéron lévő kaláccsal. Két órakor legyen ebéd, ez alatt a nappali szobát rendbe kell szedni. Ezalatt egyenek a

cigányok. Amint az inasok az ebédlőt rendbe hozták, mindjárt egyenek a szobalányok, a mi inasaink és a szakácsok. Hét órákor lesz uzsonna a nappali szobában, az inasok hordjanak limonádét és mandulatejet. Ugyanakkor vacsoráznak a cselédek. Tizenkét órákor lesz a vacsora, három nagy és két kisebb asztalra terítve. Az inasok többször tekintsenek oda, és ami kifogyott, újítsák meg. Elmehetnek. (*Visszafordul*) Nem kell? Hozzá se nyúlsz? Mégse vagy annyira éhes.

FRÁTER (*összeszedi magát, kifakad*) Egy rongyom sincs, a gyerekek fáznak. Miért nem ad pénzt nekem?
MAJTHÉNYI Egyed a levest.
FRÁTER Direkt keveset ad.
MAJTHÉNYI Becsüld meg. Pénzt is adtam. Becsüld meg, ami van.
FRÁTER Miért nem ad többet?
MAJTHÉNYI Mert nem becsüled meg.

Csend

FRÁTER Azt mondta, ma jöjtek. És ad.
MAJTHÉNYI Majd két hét múlva.
FRÁTER Semmim sincs.
MAJTHÉNYI Egyed a levest, ha éhes vagy.

Csend

MAJTHÉNYI Két hét múlva kapsz. Azt akarom, hogy tanuld meg beosztani. Megbecsülni. Meg fogod tanulni. Nincs más választásod.

Fráter szóltalanul kanalazza a levest. Majthényi egy odakészített könyvet ad neki

MAJTHÉNYI Ezt vidd el, olvasd el. Tanulj önuralmat.
FRÁTER Van más gondom.
MAJTHÉNYI A tartáson múlik minden. A könyv tartást ad. Nem olvasol, nem művelődsz. Ezért húz le a posvány. Mert szűk látókörű vagy. A könyv: tudás. Ha tudásod van, tartásod is lesz.
FRÁTER: Nem érti, hogy nincs ennivalónk?
MAJTHÉNYI Te azt hiszed, hogy ennivaló nincs. Ez csak következmény. Neked tartásod nincs. Olvasd el. Két hét múlva kapsz még egyet. Akkor kapsz pénzt is. Nem mondhatod, hogy nem segíték.
FRÁTER: Maga katolikus. Miért nem segít nekünk?

Csend

MAJTHÉNYI Fájdalom, tűrés, lemondás.

Csend

MAJTHÉNYI A kis Aladárt hozd át. Majd én ellátom. Ha te képtelen vagy elvégezni, amit rád mér az élet.
FRÁTER Nem vagyok képtelen.
MAJTHÉNYI Gyenge vagy. A családnak fenn kell maradnia.
FRÁTER Megírom én Imrének ezt az egészszet. Kénytelen vagyok egy pár sorban tudatni a sorsomat. Megkérem, küldjön kötelezvényt.
MAJTHÉNYI Micsoda?..
FRÁTER A kötelezvényre szerezhettek pénzt. A végső szükség kénytelenít erre.
MAJTHÉNYI Meg ne próbáld.

FRÁTER Abból élünk, amit maga ad. Nekem nincs jogom követelni, de nem is akarok. Imrének nincs vagyona, de tán valami rokon, vagy barát, nem tudom... Másképp én nem vagyok képes tovább élni Csesztvén. Ha minden napra nem volna reményem, hogy hazajön már, visszaköltöztem volna atyámhoz, de talán e rövid időre nem érdemes.

MAJTHÉNYI
FRÁTER *(feláll)* Szégyen.
(ő is feláll) Isten és az ő igazságos bírái nemsoká haza fogják bocsátani! És jó lesz minden! Ha maga nem akarja, akkor is jó lesz minden, mint régen...

MAJTHÉNYI
FRÁTER Elég!
És ha hazajön, én akkor számadást mutatok neki minden pénzről, ami a kezem közt megfordult! Azt írom neki, hogy a gyerekek szépen nőnek és egészségesek! Csak már itthon volna! Olyan keserves nélküle élnem... Megkérem őt, hogy írjon egy fiúnevet is, mert lánynevet már írt...

MAJTHÉNYI
FRÁTER Minek?..
A születendő gyerekünknek! Mert születni fog még egy gyerekünk! Aki itt van bennem! Írni fog egy fiúnevet!...És minden rendbe jön akkor is, ha maga nem akarja!...Mert én forrón szeretem őt!

MAJTHÉNYI Te gyereket vársz?..
FRÁTER Én forrón szeretem őt, bármennyire is megbántott!

MAJTHÉNYI Miért nem a gyerekekkel kezdted?.. Én ezt miért nem tudom?
FRÁTER Forrón szeretem!
MAJTHÉNYI Hozd át a kis Aladárt.

Fentről Tragédia-részlet

ÉVA El tőlem, el! Segítség, irgalom! / Szemfényvesztők és egy rút boszorkány – / Igy meggyaláztak egy becsületes nőt.

Madách a börtönben

MADÁCH „Most értem csak, olly fájó gyönyörrel / Hogy mit hangicsál a rabmadár, / Énekével lopva a szabadba / Menekül, és kis fészkére jár. / Érzed-é nő lelkem suhogását / Mint rejtélyes zokogó szelet? / Érzed-é ha homlokon csókollak, / És utánad a két gyermeket? // Látom, látom, érzitek hiányom, / Oh, mi édes szűmnek ez, mi jó, / Ah, de a kor mint víz össze símul / A barázdán mit vág a hajó. / Kedvesünk ki messze vála tőlünk / Nagy hiányt hagy szívünk fenekén, / Mint ha a legszebb tőt ki szíkatják, / Dús virág ágy kellő közepén, / Ah de a virágok össze nőnek / A hiány fogy kisebbül a kár, / Míg a kedves hogyha vissza térne / Útban lenne, s helyt sem lelne már”

Fráter érkezik. Madách feláll, Fráter odaszalad. A rács két oldalán állnak

FRÁTER Imre!..
MADÁCH Erzsi!...
FRÁTER Csak pár percet engednek... Jól vagy?..
MADÁCH Anyám?

Fráter elkomorodik

FRÁTER: Jól van.

MADÁCH
FRÁTER
MADÁCH
FRÁTER
MADÁCH
FRÁTER

Erzsi, tudom, hogy nehéz.
A gyerekeket nem is kérdezed?
De, persze, csak hogy anyám...
Értem... Jól van.
(*Fráter hasát nézi*) Minden rendben?
Tegyél valamit, hogy ne kelljen nekem örökké gond és keserűség között gyötrődnöm... Anyád végképp el akar szekírozni, és ezt igen könnyen elérheti, mert én vele... Azt szeretném, ha én vele minden érintkezéstől mentesülhetnék...

MADÁCH:
FRÁTER

Erzsi...
Én övele soha egy faluban nem fogok lakni, ez eltökélt szándékom. Én sztregovai lakos soha nem leszek. Ezt az örökös könyörgést meguntam. Gyűlöl engem házasságkötésünk óta. Azt akarja, hogy könyörögjek pénzért. Nagyon ritkán ad. Előtte mindig megaláz. Hajnalban hív magához. Amit ad, néhány napra elég csak. Adósságokba keveredtem. Nincsenek jól a gyerekek. Himlősek, mint én voltam.

MADÁCH
FRÁTER
MADÁCH
FRÁTER

Mit mond a doktor?
Nem hozatok, én sem orvosoltam magam, tőrjenek ők is.
Erzsi, miket beszélsz, ez örütség!
A boldogság úgyis csak a sírban lakik, jobb lesz nekik, ha nem ismerik meg az élet keserűségeit. Majd ott meglelik az örök nyugalmat.

MADÁCH
FRÁTER
MADÁCH

Erzsi!..
Nem vagyok képes így létezni.
Ki kell bírni. Legyen tartásod!..

Fráter Majthényi szavait hallja Madách szájából, feláll, távolodni kezd

MADÁCH Talán tényleg túl büszke vagy... Nem tudom... Ki kell bírni.

Fráter kimegy

MADÁCH (*utána kiabál*) A szerelmünkért!

Fráter visszamegy

MADÁCH Nekem ő is fontos. Érts meg engem. És hívj orvost a gyerekekhez. (*Fráter hasára mutat*) Vigyázz rá. És ne küzdj az anyámmal. Vége lesz majd ennek. Minden rendbe jön. Tedd meg, amit lehet.

Fráter kimegy

MADÁCH:
Két világ közé hajítva melyikhez nyújtsam jobbam, nem tudom. A test alá vágy, és a gondolat föl. Ne küzdjetek. Ne küzdjetek.

Fráter levelet ír. Közben olvassa. A sírással küszködi

)
FRÁTER Gyerekestül rongyosak vagyunk, már majdnem megöszülök, ez borzasztó egy élet, meddig tart ez még így. Az életet meguntam, a sok álmatlanságtól annyira gyenge vagyok, hogy ha nagy nehezen körüljáróm a kertet, három napig fáradt vagyok és fáj a mellem. Tökéletesen elgyengült minden idegem, és a himlőm óta a jobb oldalamban, a bordacsontok felett, a legkisebb megerőltetésre, vagy felindulásra úgy ver a vér, mintha ott is egy második

szívem volna. A gyerekek már jobban vannak, Jolán igen gyenge és sovány szegényke. Szörnyű most ezen a Csesztvén, úgy tengődöm, mint egy elkárhozott. Csókollak ezerszer, Isten véled.

Majthényi otthona. Majthényi és Fráter, aki hallatlan önuralommal fékezi dühét

MAJTHÉNYI Én a nádori udvar fényes estélyeire jártam. Megtanultam viselkedni. Én végigküzdöttem az életemet. Hogy ülsz te az asztalnál? Egyenes testtartásban kell ülni.
FRÁTER Egyenes testtartásban.
MAJTHÉNYI És a kezeid? Lógnak! Kezek az asztalon. És mindenekelőtt: hallgatva. Tanuld meg.

Csend

MAJTHÉNYI Elköltesz minden pénzt.
FRÁTER Nincs mit elköltenem.
MAJTHÉNYI Ne feleselj. Én azt mondom, hallgasson mindenki a kisbíró szavára. Amire azt mondja, ne tedd, azt ne cselekedd. Tudod, mi ez a kisbíró?

Csend

MAJTHÉNYI Ez a kisbíró a lelkiismeret.
FRÁTER A lelkiismeret.
MAJTHÉNYI A lelkiismeret. *(Csend)* Tessék gazdálkodni! Én a te korodban kenderrel, lennel, pulykával foglalkoztam. A sztrégovai pulyka ma országos híré. Tudtam, hogy kell óvni hidegtől, melegtől, esőtől, széltől. Te mit tudsz erről? Te mit tudsz bármiről? Én Eötvöst és Jókait olvasom. Te mit olvasol? Nem olvastad el a könyvet! Hiába mondtam. Én imádkozom. Te nem.

Fráter sír

MAJTHÉNYI *(hidegen, szigorúan)* Ne sírj. Imádkozz. *(Észrevesz egy levelet Fráter zsebében. Odanéz, Fráter reszkető kezével próbálja eltakarni)*

MAJTHÉNYI Mi ez?

Csend

MAJTHÉNYI Imre írta?
FRÁTER Én írtam neki.
MAJTHÉNYI Azóta, hogy benn jártál?
FRÁTER Azóta.
MAJTHÉNYI Olvasd.
FRÁTER Nem.
MAJTHÉNYI Ha kell pénz, olvasd.
FRÁTER Nem.

Majthényi kiveszi Fráter zsebéből a levelet, olvassa. Fráter megalázottan, sírva figyel, de nem bánja, hogy Majthényi megismeri a leírtakat

MAJTHÉNYI *(összegyűri, széttépi. Eldobja)* Ezt kell a fiainak a börtönben olvasnia! Vigasz

helyett panasz! Gyengeség!

Fráter közben sírva szedegeti a fecniket, aztán kitör

FRÁTER: Elég! Elég!

Fráter kirohan

A színpad üres. Fráter hangja kintről. Valakivel hempereg. Fráter részeg hangja hallatszik

FRÁTER Igyak még, igyak!... Csak ezt tudod mondani?... Mondom, hogy Erzsi! Ennyit se tudsz megjegyezni? Csókollak, jól van! Hol csókoljalak még? Hé!.. Ne! Vigyázz! Ez fáj! (*Sikongat, liheg*) Vigyázz rám, te! Terhes vagyok. Hé! Most mi van? (*Begurul a színpadra. Ruha alig van rajta. Kifelé beszél*) Ne menj még. Maradj egy kicsit. Már mész? Mi az? Pénz? Mit képzelsz?! Tedd el!.. (*Egyedül marad. Fogja a fejét*) Mit képzelsz?!.. (*Liheg, a hasát fogja. Sírni kezd*) Mit csinálok?... Az én bűnre való hajlamom... Mit tettem? Semmit... Ki kell tombolnom magam... Csak ennyi... Elégtétel a szenvedésekért... Én nem erre születtem!... (*Megijed*) De nem ezt akartam... Vagy ezt akartam?... (*Néz a férfi után*) Egy piperkőc senki... Egy vidéki donzsuán... Épp ennyi kellett... Az én bűnre való hajlamom (*Kacag*) Csak egy kis mámor... (*Megint a hasát fogja*) Ennyi volt csak... És most vége... Vigyázok rád, kicsim... Vigyázni fogok rád... Ne félj...

Nehezen feltápáskodik, kibotorkál

Madáchék otthona. Madách lép be az ajtón. Megáll a szoba közepén. Sóhajt

MADÁCH (*félénken*) Erzsi. (*Hangosabban*) Erzsi!

Fráter jön ki nyüzöttan, fáradtan a másik szobából. Meglátja Madáchat, odaszalad. Némán ölelik egymást. Fráter szeme könnyes

FRÁTER Végre.
MADÁCH Végre.
FRÁTER Gyere, nézd meg.

Kézenfogja Madáchat, beviszi a belső szobába. A színpad üres, csak a dialógust halljuk

FRÁTER Itt van a papa. Alszik szépen... Mit szólsz?
MADÁCH Szép.
FRÁTER Gyönyörű... Négy hónapos.
MADÁCH Jolánka is alszik... Mekkora már... Aladással találkoztam anyámnál.

Kijönnek. Fráter csalódott

FRÁTER Odamentél először?
MADÁCH Ne kezd megint, mit számít ez, Erzsi?

FRÁTER Semmi, nem érdekes. Imre... *(Térdre borul)*
MADÁCH Állj fel.
FRÁTER El kell mondanom valamit.
MADÁCH Nem fontos.
FRÁTER De fontos. El kell mondanom.
MADÁCH Nem kell.
FRÁTER Tudod, mit akarok?
MADÁCH Mondjuk hogy talán tudom.
FRÁTER Anyád mondott valamit?
MADÁCH Nem érdekes. Fáradt vagyok.
FRÁTER *(feláll)* De el kell mondanom. El akarom mondani.
MADÁCH Nagyon szépek a gyerekek. Örülök, hogy jól van mindegyik.
FRÁTER El akarom mondani! Hallgass meg!
MADÁCH Át kell költöznünk Sztregovára.
FRÁTER Nem.
MADÁCH Csesztve most már Károly öcsémet illeti. Megnősül. Ez az ő öröksége. Mi átköltözünk Sztregovára.
FRÁTER Mondtam, hogy anyáddal én nem lakom együtt.
MADÁCH Nem is kell. Megbeszéltem vele: átköltözik a régi kastélyba. Mi pedig ott élünk tovább.
FRÁTER *(kiabál)* Vele beszélted meg? Miért nem velem? Velem miért nem beszélsz meg semmit? Se azt, hogy kit bújtatunk, se azt, hogy hol élünk... És meg se hallgatod, amit mondani akarok neked!... Hallgasd meg, mit tettem!.. Mit tettem veled!... Ellened!.. Én térdre borulva akarom bevallani!
MADÁCH Nem akarom hallani!
FRÁTER Könyörgök, hadd mondjam el!.. Nem lehet, hogy el se tudjam mondani!..
MADÁCH Néhány nap múlva át kell költöznünk. Két nap elég lesz
FRÁTER Hallgass meg, aztán taszíts el magadtól, vagy verj meg, vagy bocsáss meg, vagy ne bocsáss, én majd visszakönyörgöm magam, és megcsókolom a kezedet, amivel erőt tanúsítasz!..

Madách idegesen fejtí ki a kezét Fráter kezéből

MADÁCH Ne kiabálj. Felébreszted a gyerekeket.
FRÁTER Nincs egyetlen szemrehányó szavad se? Tudsz mindent, és nem szólsz semmit?.. Neked mindegy?!.. A megbánásomat, a szégyenemet, a haragomat, mind... Mind magamba fojtsam?... Hát ez micsoda kegyetlenség!..

Fráter sírva kirohan

MADÁCH Holnapután menjünk. Addigra bepakolunk mindent.

Sztregova. Majthényi, Fráter, Madách. Majthényi szokatlanul békülékeny, Fráter arrogáns

MAJTHÉNYI Sok minden történt... Kezdetben talán túl szigorú voltam.
FRÁTER Kezdetben kedves voltam.
MAJTHÉNYI Nem mintha... nem lett volna igazam.
FRÁTER Nem mintha érdekes lett volna.
MADÁCH Erzsi, kérlek...
MAJTHÉNYI *(Fráternek)* Félreismersz engem.
FRÁTER Mint ahogy maga engem.
MAJTHÉNYI Imre kérésére és a magam megfontolása alapján, ahogy tudod, átköltözöm a

régi kastélyba. Nem leszek terhetekre. Nem leszek semminek az akadályá.
 Ami történt, megtörtént. Nekem a fiam élete a legfontosabb. Ő tudja, mit akar.
 Nem tudja, mit akar.
 FRÁTER
 MAJTHÉNYI (Madáchhoz) Látod, türtöztetem magam.
 FRÁTER Én évek óta.
 MAJTHÉNYI (Madáchhoz) Elmondtam, amit gondolok.
 MADÁCH Nos hát, a legjobb lesz, ha...
 MAJTHÉNYI ...nem szólok azért sem... (Fráterhez) Az volt a megállapodás, hogy
 katolikusnak neveled a gyerekeket. Mégis református templomba viszed őket.
 FRÁTER Látja, szól érte.
 MAJTHÉNYI Vagy hogy nagypénteken tüntetően ruhát teregetsz. Persze csak akkor, ha
 látom. Nem szólok azért, amit Imrével tettél, amikor börtönben volt. Már nem
 szólok. Szóltam az elején. Isten segítségével átvészeltük azt az időszakot. Isten
 segítségével kibírom ezt is. A fiam becsületéért. A családjáért.
 FRÁTER (gúnyosan) Ön nagyon jóságos, asszonyom.
 MAJTHÉNYI (Madáchhoz) Én megpróbáltam. (Fráterhez) Utoljára annyit mondom: becsüld
 meg magad.
 FRÁTER Köszönöm, asszonyom. Hálásan köszönöm.

Majthényi kimegy. Fráter mosolyog

FRÁTER Isten segítségével. (Kacag) Úgy bizony. Isten segítségével. Anyád
 leereszkedett hozzám. A fennen trónoló királynő szóba állt a kis féreggel.
 (Nevet)
 MADÁCH Tudom, hogy szándékosan bosszantod.
 FRÁTER Ó, hát nem mindegy az? Titeket nem lehet felbosszantani! Ti mindent türtök!
 Ti jók vagytok! A nagyasszony, és te, a nagy, makulátlan fölényeddel!.. A két
 nagylelkű!..
 MADÁCH Erzsi...
 FRÁTER Hé! Férfim! Menjünk mulatni! Menjünk el ma este!
 MADÁCH Fáradt vagyok.
 FRÁTER Én megyek. Ha nem veled, akkor mással.
 MADÁCH (idegesen) Hanzély Ferivel?
 FRÁTER Ó! Hát mégis vannak érzelmek ebben a kemény szívben!
 MADÁCH Hagyd abba!
 FRÁTER És ha nem Hanzély Ferivel?
 MADÁCH Erzsi, hagyd abba, kérlek.
 FRÁTER Meskó Miklóssal fogok elmenni. Ki mondja nekem, hogy nem mehetek?
 Tőled még bocsánatot se kell kérnem! Meskó Miklóssal megyek el! Hadd
 ámuljon a világ!
 MADÁCH Erzsi...
 FRÁTER Jössz te is? Ha akarsz, gyere.

Madách feldúltan kimegy. Fráter démonian röhög

Majthényi, Madách

MAJTHÉNYI Én megmondtam az elején. Botrány. Tudtam, hogy ez lesz a vége. Mondtam
 neked, szegény fiam.
 MADÁCH Én tehetek róla.
 MAJTHÉNYI Elég az önvádból. Elég a hazugságból. (Csend) Amint megjelent a bálon

Meskóval, megfagyott a levegő. Senki nem állt szóba vele. Most már kell, hogy szakításra kerüljön sor. Ez immár nem kérdés.

MADÁCH Azt mondta, makulátlan fölényben tetszelgek.

MAJTHÉNYI Mindegy már, mit mond. Kell, hogy szakításra kerüljön sor.

MADÁCH Igen. Sajnálom.

MAJTHÉNYI Megtettük, amit meg lehet. Én megpróbáltam.

MADÁCH Emlékszik, anyám, Lujzára. Talán nevettem valahol, amíg haldokolt.

MAJTHÉNYI Nem érdekes. Az ember előre néz.

MADÁCH Ő nem hagyott volna el? Nem tudom.

MAJTHÉNYI Az ember csak előre néz. Csak sajnáltad, mert beteg volt. Tudtad, hogy meg fog halni. Nem szeretted, csak sajnáltad. *(Csend)* Mindegy. *(Csend)* A gyerekek maradnak.

MADÁCH Meg kell beszélnem vele.

MAJTHÉNYI Aladár és a kicsi itt marad. Jolánt viheti egy időre.

MADÁCH Megbeszéljük.

Fráter lép be

FRÁTER Tudom, nem kell mondani.

Majthényi kimegy

MADÁCH Tudnod kell, hogy nem haragszom rád.

FRÁTER Akkor te nem vagy ember.

MADÁCH Nem haragszom, de el kell válnunk egymástól.

FRÁTER *(meginog)* Nem kell mondani.

MADÁCH Nem tudom, mit rontottunk el.

FRÁTER Sok mindent, azt hiszem.

MADÁCH Sajnálom.

FRÁTER Akkor?

MADÁCH Megegyezünk.

Fráter könyörögve néz rá, Madách nem állja a tekintetét

MADÁCH *(nyugodtan, de könyörtelenül)* Nincs visszaút.

Kimegy, Fráter egyedül marad a színpadon. Néz maga elé. A látszólagos nyugalom dűhbe fordul, majd kétségbeesésbe. Nem tudjuk, mennyi idő telik el, néhány óra, vagy pár nap. Madách lép be, papírral a kezében. Feszengve nézik egymást, és a Madách kezében lévő elválási szerződést

FRÁTER Akkor hát... Elkészült.

MADÁCH Elkészült. *(Olvassa. Fráter Madáchoz nézi közben)* Alulírottak érett, és hosszas megfontolás után, meggyőződve, hogy a házasság fenntarthatására okvetlen megkívántató kölcsönös bizalom, egyetértés és önmegtagadás közöttük visszavonhatatlanul megszűnt, minek eredményeként nem csak saját magunk örökös boldogtalansága...

Fráter is a papírra néz

EGYÜTT ... de a felbomlott családi élet következtében gyermekeinkre nézve is sokoldalú kár keletkezne...

FRÁTER ... egyetértőleg elhatározzuk ezen, továbbra feltarthatatlan állapotnak véget vetni, s elválásunk okainak gyöngédtelen s kellemetlen bővebb feszegetését mellőzve, melyeket pereskedés útján bíró előtt el nem hallgathatnánk, közmegegyezéssel egymástól...

EGYÜTT ... örökre és végleg elválni...

MADÁCH ... a következő feltételek mellett: én, Madách Imre, kötelezem magamat, valamint halálom esetén örököseimet, nőmnek holta napjáig, míg nevemet viseli, évenként nyolcszáz pengő forintot két részletben félévenként előre fizetni. Ha Jolán leányom, kit nőm magánál tart, tizedik évét eléri, szaporodott nevelési költségeire még kétszáz pengő forintot tartozom fizetni a fent leírt nyolcszáz forinton felül, vagy belátásom szerint neveléséről másképp gondoskodni jogom lesz. Aladár és Ara gyermekeim nálam maradnak, őket ápolni és nevelni tartozom.

FRÁTER Másrésztől én, Fráter Erzsébet visszatérek atyai házamhoz, s magammal viendő Jolán leányomnak gondos ápolására és nevelésére magamat kötelezem. Ezen szerződés minden pontját és a nyolcszáz pengő forintnyi évnvi járandóságot elfogadom. Lemondok személyemre minden férjem utáni özvegyi örökösödésről egyáltalán, s határozottan.

Csend, nézik egymást

MADÁCH *(lassan bólint)* Egyáltalán és határozottan.
FRÁTER Jó lesz.
MADÁCH Rendben van így, igaz?
FRÁTER *(mereven Madáchot nézi, aki maga elé néz)* Jó lesz.
MADÁCH Így talán...
FRÁTER Igen.
MADÁCH Nem vagyunk bűnösök.
FRÁTER Így alakult.
MADÁCH Így alakult. Nos tehát... Jó így akkor, igaz?

Madách visszanéz Fráterre, mindkettejük tekintetében fájdalom. Madách röviden biccent, majd megfordul, kimegy

Fentről Tragédia-részlet

ÁDÁM **Óh, miért lökém el / Magamtól azt a gondviseletet, / Mit ösztönöm sejtett, de nem becsült / S tudásom óhajt, óh, de hasztalan! /**
ÉVA **Ugy-é, ugy-é, hasonlót érzek én is. / Ha majd harcolsz a fenevadakkal, / Vagy én lankadva kertünk ápolom, / Körültekintek a széles világon, / És égen, földön nem lesz egy rokon, / Nem egy barát, ki bízasson, vagy óvjon. / Nem így volt ám az egykor, szebb időkben.**

Majthényi otthona. Majthényi áll mereven. Fráter lassan, alázatosan lép elé. Nem néz Majthényi szemébe, maga elé beszél

FRÁTER Egyedül anyai lelkéhez szeretnék szólni. Bocsánatát kérve. Imre könnyeitől és lelke fájdalomtól erőt nyerve anyás szívéhez. Ha szabad még nekem. Itt a perc, amikor Imrétől és a gyerekeimtől el kell válnom. Az igaz, hogy sok részt magam vagyok oka, mert nem kellett volna a fájdalomtól magamat annyira elragadni, de... Ellenem annyian ármánykodtak, és bennem a dac erőt nyert... Istenemre mondom, soha a szívem meg nem hült Imre iránt forrón érezni. Ezt csak most érzem, amikor itt van a keserű elválás perce. Már elkéstem őt kiengesztelni. Ez az egész, tessék elhinni, csak azért esett, mert túlbecsültem

magam, de jöttek dolgok, mik engem vérig sértettek, aztán a lelkem ismét felvette álarcul dacosságát, és várt egy másik kedvező pillanatot, de az indulat sokszor eltévesztette a perceket, sokszor a bátortalanság is okozta, hogy nem mertem szólni. Érzem, az élet elfogy bennem, ha el kell tőle és gyerekeimtől válni. Térden kértem, bocsásson meg, látva, hogy ő is fájó szívvel válik meg tőlem, ő sírt, szeretett volna engedni, nem tudom, mi az, ami visszatartja, bocsánatát nem merve kimutatni. Még ez az egy van hátra... Anyai szívemnek kegyes anyjának tanácsát kérni, az igaz, hogy már az utolsó percben teszem, de elhíheti, hogy lelkem mélyéből ered, és egyedül anyai szívem és Imre iránti forró ragaszkodásom bátorít erre a lépésre. Legyen bíró felettünk, hogy van-e még remény Imrének megelégedést, megnyugvást szereznem, és nem lesz-e szégyen kedves fiának, ha nekem megbocsát. Szívem érzi, hogy a jövő boldog lenne közöttünk. Kérem lelke sugallatából eredő tanácsát a végső percekben, beszéljen vele, és amit határoz, én megnyugszom benne, ha még érdemes vagyok tanácsa elfogadására. Büszkeségből nem kértem eddig. És ha nincs bocsánat számomra, úgy szegény Jolánkára kérem nagyanyai áldását, hogy mindnyájunkkal az Isten szeretete maradjon.

Csend

Bocsánatot kér bánatos lelkem.

Csend. Néhány másodperc eltelik, míg Majthényi megfordul, és szó nélkül kimegy

Madách otthona. Majthényi kutat Madách asztalán

MAJTHÉNYI Micsoda rendetlenség. Papírok összevissza. Ez mi?

Felkap valamit, beleolvas, leteszi. Kezébe vesz egy másik papírt, olvassa

“Tisztelt Arany János!” Arany János? Aranynak ír levelet? *(Olvassa tovább)*
“Velem közlött észrevételeidet, ha mind egytől egyig nem helyeselném, csak szegénységemnek adnám igen sajnálatos bizonyosságát. Valódi Columbus-tojások azok, mint minden helyes észrevétel szokott lenni, az ember csodálkozik, hogy nem jött rá magától. Legfeljebb a meglevőnek megtartásában mutatott túlkíméletességed iránt lehet némi észrevételem, s bár fáradtságodat szaporítja, csak arra kérhetlek: törölj bátrabban!”

MADÁCH *(belép)* Jó napot, anyám.

MAJTHÉNYI Itt vagy?..

MADÁCH *(lelkesen)* Nézze, mit hoztam! Tegnap beszéltem az országgyűlésen. Tökéletes sikerrel! Utána a kocsmákban, a kávéházakban csak arról beszéltek. Itt vannak az újságok. Rólam írnak!

MAJTHÉNYI *(nem néz bele az újságba, a levélre mutat)* Ez mi?

MADÁCH Hányszor kértem, hogy ne kutasson az asztalomon!

MAJTHÉNYI Arany János...

MADÁCH Egy levél, igen. Biztosan... már el is olvasta, anyám.

MAJTHÉNYI Küldtél neki valamit.

MADÁCH Írtam egy drámát.

MAJTHÉNYI Drámát?

MADÁCH Az ember tragédiája. Ez a címe.

MAJTHÉNYI Micsoda cím ez? Az ember tragédiája. És... miért nem adtad ide? Eltitkoltad.

MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH

Nem akartam idejekorán.
Anyád előtt titkolózol. Előttem!...
Egy költemény. Akartam beszélni róla, csak még... Egy költemény, melyben az Isten, az Ördög, Ádám, Luther, Danton, Aphrodité, boszorkányok, s tudj isten, mi minden játszik.

MAJTHÉNYI
MADÁCH

Az ördög?..
Mindjárt az első lapon az Isten így szól: “Be van fejezve a nagy mű, igen, / S úgy öszve vág minden, hogy azt hiszem, / Évmilliókig szépen el forog / Míg egy kerékfogát újítani kell.”

MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH

Ezt te írtad?
Én.
Milyen frivol passzus.
Ilyen több nincs az egész műben, de ez ott volt. Ezen Arany annyira megbotránkozott, hogy letette, és hónapokig feléje sem nézett, míg aztán újra kézbe fogta, és megtetszett neki.

MAJTHÉNYI.

Azt mondd, hónapokig... Mikor írtad te ezt? Hogy hónapok óta nem szólsz róla.

MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI

Még mindig nem érzem késznek.
Van-e valami, amiben nem segítettem neked?
Meg ne haragudjon, anyám, de nem hiszem, hogy ebben tudna.
Régen kidobáltad a verseid kéziratait is. Hiába kértem, hogy add ide.
Ami kész volt, odaadtam.
Mindig csak titkolózni!.. Felneveltelek. Az életedet rendbeszedtem a gyalázatos házasság után. És meg sem mutatod. Ez a levél meg... Miért alázkodsz meg ennyire? Nem értem! Mi ez, hogy “szegénység bizonyítéka”, meg “Columbus-tojás”, meg hogy “törölj bátrabban”? Ahelyett, hogy először nekem mutattad volna.

MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH

Anyám...
El akarom olvasni.
Oda fogom adni.
Nem is szóltál. Még ma add ide.
Igen.

Csend

MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI

Mikor indulsz Jolánért?
Most.
Ne beszélj azzal a megérával. Hozd el Jolánt, és kész. Megpróbál majd beszélni veled. Ne nézz a szemébe. Nem kell. Ne feledd, tönkretett téged.

MADÁCH
MAJTHÉNYI

Nem kell anyámnak törődni ezzel.
Megpróbál majd a szemedbe nézni. Csak nézz el mellette. Kevés időt tölts ott. Na mutasd azt a drámát.

Fráter otthona. Fráter és Madách. Szomorúak, megtörték

FRÁTER
MADÁCH
FRÁTER
MADÁCH
FRÁTER
MADÁCH

Nyolc éve.
Nincs sok időm.
Tudod, mennyi nyolc év egy anyának?
Ne nehezítsd meg.
Nyolc éve nem láttam Aladárt és Arát.
Küldd ki Jolánt. Indulnunk kell.

FRÁTER Azt hittem, elhozod őket is magaddal. Hogy lássam őket. Csak hogy hozzájuk érhessek. Hogy láthassam, akiket szültem...

MADÁCH Nem akarom felkavarni a gyerekek lelkét.

FRÁTER Az anyjuk vagyok. Én szültem őket. Belőlem vannak.

MADÁCH Küldd ki Jolánt. A holmija rendben el van készítve?

FRÁTER Nem tudja, hogy örökre viszed el.

MADÁCH Megállapodtunk. *(Csend)* Erzsí...

FRÁTER Tessék.

MADÁCH Semmi.

FRÁTER Tessék.

MADÁCH Nem tudom, hogy mondjam. Azt akarom mondani, hogy... Visszajöhetnél. Csak virág légy nálunk.

FRÁTER Anyáddal együtt én... nem...

MADÁCH Visszajöhetnél.

FRÁTER Nem.

MADÁCH Nem.

FRÁTER Te őt választottad. Nem engem. Elárultál.

MADÁCH Nem választottam őt.

FRÁTER Volt egy pillanat... Sok pillanat volt.

MADÁCH Soha nem bántottalak.

FRÁTER Nem védtél meg.

MADÁCH Megbocsátottam neked, amit tettél.

FRÁTER Először haragudnod kellett volna.

MADÁCH Megbocsátottam.

FRÁTER Nem védtél meg.

MADÁCH Olyan nehéz volt minden.

FRÁTER Én meghaltam volna érted.

MADÁCH Visszajöhetnél.

FRÁTER Anyáddal én nem. Veled se tudok már. Nem értesz engem. Én nem csak virág vagyok. Nem érted.

MADÁCH Meggondoltad?

FRÁTER Meg. Nem tudok.

MADÁCH Hát jó.

FRÁTER Isten veled. Küldöm Jolánkát.

MADÁCH Isten veled.

Madách otthona. Madách

MADÁCH Mindig másnak van igaza. Nekem soha. Erőt nem adott nekem, anyám. Az érzéseimtől tehát szót se többet. Két szeretet között elveszett a boldogság.

MAJTHÉNYI *(belép)* Elkezdted a levelet?..

MADÁCH *(magában)* Majd az irodalom.

MAJTHÉNYI A “kedves” túl profán megszólítás. A “tisztelt” hivatalos. Ő volt, aki nevedet bevezette az irodalomba, ítélete eltemethette volna örökre. Kellő tisztelettel légy tehát, de nem kell megalázkodni. Végére is jó véleménnyel van rólad. “Tisztelt Arany János, kedves barátom.” Ez jó lesz.

MADÁCH Nem a barátom.

MAJTHÉNYI Lépni kell felé.

MADÁCH Ó, anyám. Mi van az én életemben, amit nem más tesz? Még egy nyomorult levelet is maga fogalmaz helyettem.

MAJTHÉNYI A mű a tiéd, fiam.

MADÁCH Ami úgy marad. Ami nem lesz átírva.

MAJTHÉNYI Kérd meg, hogy mutasson be a társaságban. Írja meg, hogy mondhatod el

majd a székfoglalódat. Kérd a részletek ismertetésére. És mutasd meg a munkát neki, mielőtt felolvasod. Nehogy valami sületlenséget mondj. Sokat várnak tőled.

MADÁCH

Többet, mint ami bennem van, Arany érdemem feletti dícséréte miatt. De én publicista voltam, pártküzdelmekben, megyei caballákban vettem részt, nem vagyok olyan érzékeny a kritikában, mint egy szűzlány.

MAJTHÉNYI

Írd a levelet. Nem halogathatod.

Fráter otthona. Levelet ír

FRÁTER

“Tisztelt Imre! Igen kérlek, légy oly jó, küldjél a már lejárt 420 forintról nekem váltót. E kérésre a kényszerűség hajt, ha a váltót megnyerem, én rögtön egy általános nyugtával biztosítalak, afelől nyugodt lehetsz. A jóindulatod, ha kérésem teljesítéd, igen sok bajtól megszabadít, még mindig kellemetlen perekkel küzdök, egyszóval rám nagy jót idézne elő a váltó megnyerése, bár a múltból tapasztalt eljárásod folytán alig bírom hinni, hogy ennek is eredménye legyen.”

Madách ír. Majthényi jön feldúltan, dühösen lobogtat egy levelet. Madách észreveszi a kezében

MADÁCH

Ugye anyám, nem írta meg helyettem?..

MAJTHÉNYI

Megint ő! *(Lobogtatja a levelet)* Még mindig nem elég neki! Még mindig élösködik!

MADÁCH

Mi az?

MAJTHÉNYI

A boszorkány. Pénzt akar!

MADÁCH

Miért bontotta fel?!

MAJTHÉNYI

Olvasd csak!

MADÁCH

Soha többé ne bontson fel semmit, ami nekem érkezik!

MAJTHÉNYI

Tudnom kell róla, különben megpuhítja a szívedet! Ezt akarja! Tönkretenni! Még most is! Micsoda arcátlanság! Nem akar elengedni!

MADÁCH

Nincs semmije. Láttam, amikor ott voltam.

MAJTHÉNYI

Megérdemli!

MADÁCH

Mennyi gyűlölet van magában, még mindig. Mit ártott magának Erzsí?

MAJTHÉNYI

Gyűlölet!... Bennem?!..

MADÁCH

Semmit nem ártott magának!..

MAJTHÁNYI

Jól van, véd csak... Véd csak, véd! De ne feledd, mit tett veled!

MADÁCH

Amikor kellett volna, nem segített neki, anyám!

MAJTHÉNYI

Segítettem neki! Még kellett volna? Még, még, még?! Segítettem neki!..

Érdemes elolvasni. “Igen kérlek”, látod, tud ő alázatos lenni! “légy oly jó”, azt írja. Most szüksége lenne a jóindulatra! De itt mindjárt a szemtelenség: “afelől nyugodt lehetsz”. Még ő nyugtat! Megint itt van a “jóindulatod”, de nem bírja ki, hogy a végén meg ne alázzon: “alig bírom hinni, hogy ennek is eredménye legyen”.

MADÁCH

Segítenem kell rajta.

MAJTHÉNYI

Meg ne próbáld. Soha nem lesz vége. Hetente kapod majd a leveleket.

MADÁCH

Csak arra kérem, ne bonsta fel őket.

MAJTHÉNYI

Tudtam, hogy nem kellett volna megmutatni *(Kiviharzik)*

MADÁCH

(lassan simulnak ki a vonásai) “Tisztelt Arany János, kedves barátom”. Igen, ez jó lesz. Majd az irodalom...

MAJTHÉNYI

(visszatér dülva-fúlva) Megmondtam, hogy nem tartozol neki semmivel!

MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI
MADÁCH
MAJTHÉNYI

Tartozom neki, anyám. Ez az igazság!
Soha nem lesz vége.
A dráma kiadásért kapnom kell hatszáz forintot. Eddig nem sürgettem, de most szólok Pesten.
Nem kell.
Tartozom Erzsinek.
Semmivel nem tartozol neki. Jegyezd meg! Semmivel! És nem tűröm, hogy szóba állj vele. Vigyáznod kell magadra. Ha nem a magad, akkor az én kedvemért.
Nincs semmije.
Isten akarata. Úgy van, ahogy megérdemli. Istennel ne veszekedj. Ha rám nem hallgatsz, hallgass Istenre. Ne vond magadra a haragját. Isten jobban tudja ezt. Csak próbára tesz ezzel a boszorkánnyal. Tudni kell az utat. Egyetlen helyes út van. Ne káromold az Istent, fiam. Írd a levelet.

Fráter otthona. Fráter maga elé beszél

FRÁTER

Elég világosan megírtam, hogy csak az égető szükség kényszerít a váltó kérésére. Hogy lehet?.. Nem okozna kárt magának, mégis makacsul húzza-halasztja a váltó küldését. Már azzal is áldozatot hoztam, mikor ráálltam a májusi és szeptemberi fizetésre. Minden 100-ból 10 elengedéssel megelégszem. 420 helyett 380 forinttal. Miért engedi, hogy a baj és az aggodalom megöljön? Tudja, hogy az írás terhes és fárasztó nekem. Írok neki... Majd őszinte tisztelettel kérem. Gyermekeimet csókolva kérem.

Fráter a színpad egyik szélén áll, Madách a másikon. Szemben, messze egymástól, mint a báli jelenetkor. De immár külön, két teljesen másik világban. Madách az akadémiai székfoglaló beszédét mondja, Fráter a Madáchnak írt leveleket

MADÁCH

Tisztelt egybegyültek! Székfoglaló értekezésem címe: A nőről, különösen esztétikai szempontból. A nő nem egyszerűen csak ember, ki egyszersmind esetlegesen nőnemű is, mint azt a rideg logika diktálja, de utolsó ízéig egy sajátos valami – specifice nő... Testének sokkal tetemesebb része van nemi célokra alkotva. Vére testsúlyához képest több, keringése gyorsabb, hőmérséklete magasabb, véralkata idegesebb. Nagyon természetes, hogy e mélyen szervezetében rejlő különbség a nő egész lélekvilágát is áthatva, eszme körét, tevékenységét különbözően határozza meg a férfietől. S így korántsem üres frázis, hogy a nő szívén keresztül gondolkodik. Könnyebben felfog és tanul, de teremtő génusz híján az emberiség irányadó szellemei közé nem emelkedik. Ő mindig csak a szenvedő, sohasem a beható elemet képviseli, s innen míg a dilettantizmus legkedvesebb kontingensét szolgáltatja, soha a művészetet és tudományt lényegesen előre nem vitte...

FRÁTER

Tisztelt Imre! Ez már az ötödik levelem, itt van május 15-e, és igen kérek, légy szíves megküldeni a már úgyis lejárt 420 forintot, levelem rövidre foglalom, minek mondjam el újra, mit már öt ízben tettem. Tisztelettel zárom soraim, Erzsi.

MADÁCH

... Minden üldözött új vallásfelekezetnek lelkesült nőmártírjai, minden néplázadásnak asszony-tigrisei vannak. Minden borzasztó látványnál s kivégzésnél, izgatottságot keresve, feles számban van jelen, de elmegy a

pestises beteg ágyához is, ahonnan a meggondolt férfi visszaretten... A nő alárendelt testi és lelki ereje védelmet, ápolást keres s az erősebb férfiú lelkében épp oly érzéseket költ, mint az elhagyott gyermek, a hervadó virág, a megdermedt madár. A nő a szerelem megtestesülése, s a legvadabb férfi meghajol rózsavesszejének: megszelidül, mint a vérengző vad a tehetetlen gyermeknél: hisz az útunkban álló virágot is kikerüljük, s el nem tapodjuk a fetregő bogárkát... Lehet nő, ki egész életében egyebet nem tett, mint szeretett. De a szépség és szeretetre való rendeltetés, öntudatának minden aberrációja is kiválóan női tulajdon. A végtetekig vitt hiúság csak egy Báthori Erzsébetben, az elvadult élvívó csak egy Borgia Lucretiában nyilatkozhatik. Csak egy Stuart Maria öltözködhetett tükör előtt, midőn a vérpadra lépett.

FRÁTER

Tisztelt Imre! Utólagos kérésem még az lenne, légy szíves, ha csak tehetségedben van, a szeptember 20-ra eső 420-ból 100 forintot küldeni, mert elég legyen azt mondanom, hogy a mindennapi kosztomat a fogadóban fizetni nem vagyok képes.

MADÁCH

... Egy hűtlen elpártolás női kötelességeitől mennyivel nagyobb rombolást hoz az egész családi létre, mint a férfiú félrelépése. A szülői viszony gyermekével oly végtelen erősebb az apáénál s az anyatej, anyanyelv s anyai oktatás szent háromsága által nemcsak a család alapjait rakja le, de az öntudatra ébredő ember lelkébe mindazon kegyelet, gyöngéd viszony s szent eszme csiráját ülteti, melynek természetes öre a nő. És azon imák visszhangja, melyeket összekulcsolt kézzel, fél öntudatban hallánk anyánktól: végigkísér az életen... Így munkál a nő csendesen, zajtalanul szerény házi körében, s mégis roppant hatással az egészre nézve. Mint a korallt készítő bogár, mely világrészeket hoz létre: mint az árjadoszó lég, melyet észre sem veszünk, de hiánya egyszerre feltűnnék pusztulásunkkal együtt. De épp, mert a virág zománcához hasonló gyöngédségű szentségek öre a nő, ha egyszer ki van ragadva kijelölt köréből, ha egyszer levetkező a kegyelet érzéseit s túltévén magát a kedves előítéleteken – okoskodva akarja elemezni mindazt, mit csak éreznie kellene, sokkal mélyebben süllyed, s nehezebben – hogy ne mondjam sohasem – képes többé erkölcsileg felemelkedni, mint azt a férfiban számtalan esetben látjuk. – Kisebb lelki ereje s nagyobb szenvedélyessége közreműködnek ebben, s míg az erkölcsi és esztétikai szépnek eszményképeit a nő szolgáltatja: az erkölcsi s esztétikai rútotovábbját is csak a nő képes előállítani.

FRÁTER

...Ha örökös adósságokat kell csinálnom, soha nem jövök tisztába, itt, ebben az uzsorás városban. Gyermekeim csókolva maradtam: Fráter Erzsébet.

Fentről Tragédia-részlet

ÁDÁM

**Óh, nő, ha te meg bírnál érteni, / Ha volna lelked oly rokon velem, /
Minőnek első csókodnál hívém, / Te büszke lennél bennem, s nem keresnéd / Kívül a boldogságot körömn.**

ÉVA

Talán neked nagy már az áldozat / Az éj hűvös szelét kiállani, / Míg én egy jó, nemes férjet csalog meg, / Az ég átkát, világ itéletét / Vonom magamra.”

Madách a halálos ágyán. Madách és Majthényi

MADÁCH Meddig még?..
MAJTHÉNYI Pihenj. Pihenj csak.
MADÁCH Ugye, édes mamám, sem szegény atyám, sem Pali nem szenvedett annyit,
mint én?
MAJTHÉNYI Aludj, kimerültél.
MADÁCH Hiszen a halál az semmi, abban nincs semmi, de ez a fuldoklás... Ha még pár
napig tartana, lehetetlen kiállni.
MAJTHÉNYI Semmi baj.

Csend

MADÁCH Rossz voltam veled.
MAJTHÉNYI Igazad volt.
MADÁCH Nem.
MAJTHÉNYI Igazad volt.

Csend

MADÁCH Rossz voltam. Nem engedte, anyám...
MAJTHÉNYI Pihenj, fiam. Aludnod kell.
MADÁCH Nem engedte.
MAJTHÉNYI Ne vádolj.
MADÁCH Nem, nem...

Csend

MADÁCH Hol lehet most? Mit csinálhat?
MAJTHÉNYI Semmi baj.

Csend

MAJTHÉNYI Jó fiam vagy.
MADÁCH Igen...
MAJTHÉNYI Látod, én vagyok melletted.
MADÁCH Igen.
MAJTHÉNYI Így kellett lennie. Így van jól.

Csend

MADÁCH Ki sír velem, istenem? Ki sír velem?
MAJTHÉNYI Pihened kell.
MADÁCH Jó éjt. Jó éjt...

Csend. Madách meghal

MAJTHÉNYI Meghalt... Adja az Úr Isten az ő szent áldását rád. Tiszta szívemből
köszönöm, jó fiam, légy áldott minden gondoskodásodért, mellyel gyöngye
anyád iránt készséggel és gyöngéden viseltetted.

Majthényi otthona. Fráter várakozik

FRÁTER Nem bocsát be? Nem bocsát be?..

MAJTHÉNYI (jön) Megfordulni ebben a pillanatban. Kifelé.
FRÁTER Még néhány nap... Vagy tán csak néhány óra, és nem leszek többé az élők sorában.

MAJTHÉNYI Imre meghalt. Nincs helyed itt.
FRÁTER Tudom, hogy meghalt.
MAJTHÉNYI Nincs itt keresnivalód.
FRÁTER A gyerekeimet akarom látni.
MAJTHÉNYI Nincs itt keresnivalód.
FRÁTER Testemet majd valahol elkaparják – hiszen nem vagyok rá méltó, hogy egy családi sírboltba helyezzenek! – a lelkem pedig égbe száll, vagy éppen az alvilágba. Ki tudhatná, hova? Ez a legkevésbé okoz gondot nekem. Beteg szívemre sokkal inkább nehezedik az a félelem, hogy akiket véremmel tápláltam, elítélnék engem.

MAJTHÉNYI A hiúság.
FRÁTER Én nem tartom magam olyan elfajzott, elvetemült teremtsének, mint amilyennek világgá kürtölt.

MAJTHÉNYI Elég.
FRÁTER Minden rosszindulatú ellenségeskedés és kárörvendő túlzás ellenére én csupán egyvalamit ismerek el: hogy olyan mélységesen szerencsétlen voltam, aki a balszerencsés körülményekkel vívott küzdelemben alulmaradtam.

MAJTHÉNYI Nem kell nekem ezt hallgatnom.
FRÁTER Engedjen a gyerekeimhez.
MAJTHÉNYI Nem fogod megzavarni őket.
FRÁTER Engedjen hozzájuk!
MAJTHÉNYI A romantikus fellángolások! A fékezhetetlen csökönyösség!
FRÁTER Én az anyámat hamar elveszítettem. Apámnak nem volt ideje nevelésemről gondoskodni. Mint a vadrózsa, úgy nőttem fel. Egy jóságos, tapasztalt kertész gyámolításával viharoknak ellenálló virággá fejlődtem volna

MAJTHÉNYI Halott fiamat vádolod.
FRÁTER Történt, ami történt. De utána... Amikor nem küldte a váltókat, tudom, hogy maga miatt nem küldte...

MAJTHÉNYI Befejezted?
FRÁTER Nem!
MAJTHÉNYI Elég volt!
FRÁTER Ne mondja nekem többé azt, hogy elég. Többet ezt nekem nem mondja.
MAJTHÉNYI Takarodj innen. (Menne el)
FRÁTER (megfogja) Végig fog hallgatni engem, maga szörnyeteg!
MAJTHÉNYI Engedj!. Mit képzelsz?!

FRÁTER Vártam türelemmel, de válasz nem érkezett! Mert maga ezt akarta! Agyamban öngyilkossági gondolatok cikáztak. És akkor megjelent Az ember tragédiája. Az elsők között voltam, akik megszerezték. Amikor az első részt olvastam, büszkeség és öröm lobbant fel bennem, hogy egy ilyen lángésznek adhattam az ifjúságomat. Aztán elolvastam a Kepler-jelenet sorait. Ismeri, ugye? Mint tüzes vas, úgy perzselődtek az emlékezetembe. Megaláztatástól és szegyénytől félőrülten ziláltam össze a hajam. Képes volt engem, virágkorának társát, gyerekeinek anyját pellengérré állítani! És mint elrettentő undokságot állítani a világ elé! Odadobtam utolsó erkölcsi fenntartásaimat, önbecsülésem maradékát, és rohanni kezdtem lefelé a lejtőn... Ha a gyerekeket láthattam volna... De maga nem engedte, hogy lássam őket!.. Most se engedi! Remélem, velem együtt reménykednek ők is, hogy a Legfőbb Bíró nem fog az elvetemültek közé besorolni. Ő a mi mindent megbocsátónk, és tudja, hogy én nem csak saját gyarlóságomnál fogva, hanem azoknak az értetlensége és gögje folytán pusztultam el, akiket földi útítársaimul adott a végzet. Egy jobb világban én a férjemmel megtisztultan és büntetlenül fogok találkozni! Most

kidobathat engem, erőszakkal megakadályozhatja, hogy lássam őket... Itt voltam, édes gyerekeim... Itt volt anyátok, Fráter-Madách Erzsi.

Majthényi elfordul, elmegy, Fráter egyedül marad. Sötét. Fráter hangja valahonnan

FRÁTER Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál? / Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt: /
A por hull csak belé, e föld szülötte, / Én glóriával általlépek azt.

Majthényi otthona. Majthényi dirigál. Csendesebben, megtörtebben, mint korábban

MAJTHÉNYI Sorba álltak már? Helyes. Csend legyen! A mai napirend a következő: kilenc órakor a gazdasszony megkezd a főzést. Nem... Kezdje meg előbb már. 10 órakor esznek a cselédek az idegen inasokkal és a szobalányokkal. Gyümölcsöt kapnak. Két órakor lesz ebéd, ezalatt takarítás. Utána esznek a szobalányok és a szakácsok. Az uzsonna... Majd később... A többit megbeszéljük ebéd után. Elmehet mindenki. Menjenek el. *(Fáradtan lerogy)* Menjenek el. *(Néz maga elé)*

Fráter. Valahol

FRÁTER Isten nevében megkérem... Egy cipőm sincs... A híd alatt nem esik. Jaj, de fáj... *(Vakarja a fejét)* Ez meg tetű lehet. Egy ágyat szeretnék... Aladár fiam... Miért nem vagy itt? De hiszen... Én hol vagyok?... Éhes vagyok. Fiam, légy nyugodt... Mamácskád szívét már semmi nem tépi szét. Ezt a szívet... Olyan ez, mint a viasz. Ami zord, az acélkeményre dermedti... De hideg van... Mint a viasz, fiacskám, olyan a szívem. Fázom. Fázom... Segítsen valaki...

Fentről Tragédia-részlet, a darab elején hallott idézet első fele

ÁDÁM **Megmondta Isten, hogy büntetni fog, / Ha más utat választunk, mint kitűzött.**
ÉVA **Miért büntetne?**